

in London. This article will attempt to handle the United Kingdom's wide activities of religious education and training carried out in details to address since the beginning. In regard, this article will be providing the information about how the religious education and training are; provided by whom, at which times, what education is intended, how many years in which it operates and what is the curriculum covered. These informations are based on my own observations as someone who has been living in London for twelve years of teaching Religion and Ethic studies. Also, I have taken interviews with official representatives whom are responsible for education in religious institutions and their various publications, such as newsletters and annuals. In addition, at the end of the article, there are possibilities and opportunities for religious education, training activities and its difficulties and problems will be evaluated.

Keywords: UK, Turkey, Turkish-speaking Immigrant Community, Religious Education and Religious Organizations.

1. GİRİŞ

Mekan değiştiren bütün canlıların temel sorunu, yeni topraklarda hayatta ve ayakta kalma mücadelesi vermektir. Yeni mekana uyum sağlamayı başarabilenler hayatlarını idame ettirebilmekte, başaramayanlar ise yok olup gitmektedirler. Bu biyolojik yasa, sosyolojik olarak göçmen halk ve topluluklar için de geçerlidir. Anayurtlarından -hangi sebeplerle olursa olsun- göçedecekleri ülkelerde hayatlarını sürdürmeye karar verip yola çıkan tüm göçmenler, oraya vardıklarında, yeni yerleştikleri ortama ve ülkeye uyum sağlamak için hayatlarını sürdürebilecekleri çareler aramak ve bulmak zorundadırlar. Bu anlamda karşılaşılan ilk problem dil problemidir. Zaman içerisinde bunu aşma istidadı gösteren göçmenler, ardından hem kendi hem de gelecek kuşakların kimliğini kaybetme ve asimile olma riskine karşı bir önlem geliştirmenin yolunun, öncelikle anadilini ve ana yurtdındaki dinini muhafaza etmekten geçtiğini görmekte ve bu amaçla kenetlenme ve örgütlenme ihtiyacı hissetmektedirler. İşte bu ihtiyaca binaen, Birleşik Krallık'daki Türkçe konuşan toplumda, ilk olarak cami eksenli dini yapılanmaların hayata geçirildiğini görmekteyiz.

II. Dünya savaşınının bitişini müteakip, -1950'lerden itibaren- Türkiye'den, genel olarak ekonomik, siyasi, eğitim ve sair nedenlerden dolayı çok sayıda kişinin çeşitli Batı ülkelerine göç etmeye başladığı bilinmektedir. Günümüzde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde hatırı sayılır bir Türkiyeli göçmen nüfusu bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk defa yoğun bir şekilde İngiltere'ye göç edenlerin Kıbrıslı Türkler olduğu görülmektedir. Türkiyeli göçmenlerin bu ülkeye geliş serüveni ise 70'li yılların sonları ve özellikle 80'li yıllar olduğu bilinmektedir.²

Türkiyeli göçmenlere göre daha önce İngiltere'ye yerleşmiş bulunan Kıbrıslı Türk göçmenlerin, kimliklerini muhafaza için gösterdikleri faaliyetler de doğal olarak bir

²Tayfun Atay, "Ethnicity within Ethnicity" among the Turkish-Speaking Immigrants in London", *Insight Turkey*. Ankara 2010, 12/1, 2010 s. 123-125; Tözün İssa, *Talking Turkey The Language, Culture and Identity of Turkish Speaking Children in Britain*, Trentham Books, Staffordshire 2005, s. 8. Ayrıca bkz: http://en.wikipedia.org/wiki/British_Turks

önceliğe sahiptir. Bu amaçla Kıbrıslı göçmenler “Hafta Sonu Türk Okulları” adı altında, adından da anlaşılacağı üzere sadece hafta sonları, hafta içi öğrenim görülen mevcut İngiliz devlet okullarının sınıflarını kiralamak ve bunu da devletten ödenek alarak karşılamak suretiyle gerçekleştirmektedirler. Bu okullarda din eğitimi verilmemekte, sadece Türkçe ve Türk Kültürü eğitimi verilmektedir. Bunun için de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti devletinden ve Anavatan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim müşavirlikleri aracılığıyla talepte bulunup getirttikleri öğretmenleri istihdam etmekteydiler ki, bu uygulama bugün de devam etmektedir.

Başlangıçtan beri Kıbrıslı Türk göçmenlerin çocuklarına yönelik cami eksensli dini eğitim faaliyetleri hemen hemen hiç olmamıştır. Kimliği muhafaza bağlamında pek de dini hassasiyetleri bulunmayan Kıbrıslı göçmenlerin³ bir süre sonra asimile olmaya başladıkları, hatta bir arayış içerisinde bulunan bir çok göçmenin kiliselerdeki misyon faaliyetlerine katılmaları sonucu hıristiyanlaştıkları gözlenmiştir. Geldikleri ilk yıllarda kendi teşebbüsleri olmayan Türkiyeli göçmenler, başlangıçta çocuklarını Kıbrıslı Türk göçmenlerin Haftasonu Türk Okullarına göndermişler, fakat Türkçe dil eğitimi ve Türk Kültürü Eğitiminin -bizzat Kıbrıslı gençler üzerinde yaptıkları gözlemlere dayalı olarak vardıkları sonuç gereği- asimile olmaktan kurtulmak için yeterli olmadığını, bu durumun onları, çocuklarını kaybetmek istemediklerini düşünmeye, ardından da tedbirler almaya sevk etmiştir.

İngiltere'ye ilk gelen Türkiyeli göçmenlerin, çocuklarına vakit ayırma bakımından da büyük dezavantajları vardı. Bunların, başta dil bilmemekten kaynaklı olarak, uzun saat ve sigortasız çalışmak zorunda kalmaları, sağlıksız koşullarda barınmaları, sadece okula giden çocuklarının dil bilmeleri, fakat anne-babaların bilmemeleri gibi faktörlerin yeni neslin kaybedileceği sinyallerini vermiş olduğu söylenebilir. O yıllarda uydu üzerinden Türk televizyonlarını izleme fırsatı da olmadığı için, çocuklarını hepten kaybedilecekleri endişesinin ön planda olduğunu söylemek gerekir. Ayrıca Türkiyeli göçmenlerin İngiliz bayanlarla yaptıkları evlilikler sonucu doğan çocukların kimliği sorununun da ayrı bir endişe kaynağı olduğunu belirtmekte yarar var. Uzun çalışma saatleri sebebiyle çocuklarıyla ilgilenememek, temel bir sorun olarak halen devam etmektedir. İngiltere'nin, sanayi işletmelerini kendi bünyesinden dış ülkelere taşıdığı yıllara kadar tekstil sektöründe çalışan göçmenler⁴ bu sektörün yurt dışına taşınması sonrası yeni bir iş alanı olarak kebab sektörüne yönelmek zorunda kalmış ve Birleşik Krallığın hemen her tarafına dağılarak kebab dükkanları açmışlardır. Bu dükkanların çalışma saatlerinin öğle ve

3 Kıbrıslı Türklerin en önde gelen dini hassasiyetlerinin mevlid okutmak ve kurban (adak) olduğu tarafımızdan bizzat gözlemlenmiştir. Bu amaçla mevcut cami yetkilileri ve/veya imamlarıyla temasa geçip adak kurbanı bağışında buldukları ve vefat eden akrabaları için mevlid okutmak için görevlileri davet ettiklerine şahid olunmaktadır.

4 Atay, “Ethnicity within Ethnicity” among the Turkish-Speaking Immigrants in London”, *Insight Turkey*, Ankara 2010, 12/1, s. 128.

sonrası saatlerden başlayıp gece saat 3-4'lere kadar sürmesi babaların, okula giden çocuklarının yüzünü dahi görememesine yolaçmaktadır. Ayrıca Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa gibi kıta Avrupasındaki ülkelerden farklı olarak Birleşik Krallık'da yedi gün yirmidört saat (7/24) dükkanlarını açık bulundurma imkanı bulan göçmenler, daha çok kazanmak adına çocuklarını ihmal edebilmektedirler. Eğitim hususunda kendilerinin yetersiz olduğunu da düşünen bu ebeveynler, tüm bu gibi olumsuzluklar sebebiyle çocuklarını, hafta içi devlet okul saatleri dışında, yatılı veya gündüzlü bu dini kurumlara teslim etmektedirler. Konuyla ilgili ve ilk olarak 1980'lerinbaşlarında cami merkezli eğitimlerin başladığını görmekteyiz.

Anavatandan farklı olarak yurtdışındaki camilerin, sadece bir ibadet mekanı olmaktan öte farklı sosyal işlevler de üstlenmiş oldukları gerçeğini de gözönünde bulundurmak gerekir. Şöyle ki: Cami, anavatandan taşınan kültür ve değerlerin paylaşıldığı, bir takım kurs ve eğitim hizmetlerinin sunulduğu, karşılaşılan sorunların çözüme çalışıldığı, ev sahibi toplumla dinsel ve kültürel ayrılıkların sembolize edildiği bir mekânı temsil etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, mekânsal birlikteliğin odağında yer alan cami, bir yandan ibadet mekânı olma fonksiyonunu yerine getirirken, öte yandan kitabevi, çay ocağı, bakkal, market, kasap, dil ve eğitim kursları, hanımlar ve gençler lokali, seyahat acentası, düğün ve konferans salonu gibi iç içe geçmiş yapılarla göçmen Türkiyelilere sosyo-kültürel bir ortam sunmaktadır. Her yeni dini merkezli oluşumdaki gibi, biraraya gelme mekanları olan mescid ve camiler, doğal olarak başlangıçta dini hizmet yanında sosyal hizmetleri de kendi bünyesinde barındıracaktır. Gelişen ve artan imkanlarla orantılı olarak sosyal hizmetleri daha sonra kendi bünyesi dışına çıkaracak, fakat yine merkezden idare edilecektir.

2. DİNİ VE EĞİTSEL ORGANİZASYONLAR

Tamamen, müdavimleri ve bağlılarından aldıkları aidat ve yardımlarla ayakta duran cami eksenli bu yapılanmaların, imkanları ölçüsünde yavaş yavaş cami dışında müstakil binlarda eğitim faaliyetlerini devam ettirmeye başladıkları gözlemlenmektedir. Bu amaçla, bugün itibarıyla Birleşik Krallık'da temelde dört farklı cemaatin faaliyet gösterdiğini görmekteyiz. Bunlar: Süleymâniye, Azîziye, Diyânet ve Mevlânâ olarak bilinen dini organizasyonlardır.

Bunlardan Diyanet hariç, diğerlerinin Türkiye'deki dinsel grupların birer uzantısı ve izdüşümü olarak faaliyet yürüten dini organizasyonlar olduğunu belirtmekte de yarar vardır.

Bu organizasyonların dini eğitim faaliyetlerini en eski ve köklü olanlardan başlamak üzere sıralamak istiyoruz.

2.1- Süleymâniye

Bunlar içerisinde temeli ve faaliyeti en eskiye dayananın Süleymaniye olduğunu kendi yayınları olan bültenlerinden öğreniyoruz.⁵ 1984 yılında İngiltere Türk İslam Kültür Merkezi (UKTICC) olarak kurulan Süleymaniye, resmi olarak 29 yıldır faaliyet göstermektedir. İngiliz hükümetinden de maddi destek alarak inşa edilen Süleymaniye Camisi⁶ İngiltere'nin minareli tek camisi ve Cuma günleri dışarıya okunan Cuma ezanıyla bir ilk olma özelliği taşımaktadır.⁷

Bu çatı altında günümüz itibarıyla bu organizasyon, akla gelebilecek tüm sosyal ve dini etkinlikleri yürütmekte olup⁸ ana konumuzun çocukların dini eğitimi olması hasebiyle Süleymaniye cemaatinin, yatılı ve gündüzlü dini eğitim, hafta içi tam zamanlı (tüm gün) ve haftasonu dini eğitim, kamp usulü yaz okulları, dünya vizyonu için öğrencilere yönelik yurtdışı gezileri⁹ gibi etkinliklerini ele almaya geçebiliriz.

Süleymaniye Camii ve Destek Okulu (Supplementary School) merkez olmak üzere, diğer dokuz şubesi ile birlikte Londra'da hizmet veren Süleymaniye¹⁰, Londra dışındaki dört şubesi ile¹¹ birlikte toplam 14 yerde faaliyet göstermekte ve bu faaliyetlerin temelini 4-16 yaş grubu çocuklara yönelik dini ağırlıklı eğitim oluşturmaktadır.

5 İletişim adresi: 212-216 Kingsland Road, E2 8AX, Shoreditch, London/UK, Tel: +44 (0)207 684 99 00. <http://www.suleymaniye.org>.

6 Caminin resmi açılışı 1999 yılında yapılmıştır. Faaliyetlerine 1984 yılında İngiltere Türk İslam Kültür Merkezi Vakfı'nı kurarak başlayan Süleymaniye, ilk olarak Shoreditch bölgesinde bir apartman dairesinde öğrencilere okul sonrası dini ve kültürel eğitim vererek başlamış, 1987'de eski bir kömürlük deposu satın alınarak gerekli tadilat ve tefrişattan sonra Valide Sultan Camii ve Kültür Merkezi olarak açılmış ve Destek Okulu olarak hizmet vermeye başlamıştır. 1994 yılında Süleymaniye Camii'nin yeri satın alınmış ve inşaatına başlanmış olup 1998'de fiilen hizmete başlamış ve merkezi yönetim de buraya taşınmıştır. *UKTICC, London, Süleymaniye Kültür Merkezî Bülteni*, 2012, s. 5.

7 Ezan çok yüksek olmayan bir sesle, yaklaşık 500 metrelik bir alandan duyulacak şekilde okunmaktadır.

8 Bunlar: ibadet (vakit namazları, Cuma ve bayram namazları) mevlid (kandil gecesi kutlamaları ve davet üzerine mevlid okuma), nikah (davet üzerine nikah merasimlerine katılma ve 'aile ortamında dini vecibelere uygun düğün merasimi' sloganıyla cami müstemilatı içerisinde bulunan çok amaçlı salonu kiralamak), cenaze ('zor zamanınızda size uzanan dost eli' sloganıyla yurtdışından anavatana cenaze nakil işlemleri), akika kurbanı, adak kurbanı ve normal kurban, hacc, umre, helal kasap ('kuru yolum tavuk' sloganıyla helal tavuk ve helal et adıyla helal kasap hizmeti), namaz vakitleri çizelgesi ve yıllık takvim basımı, danışmanlık ve kütüphane, düğün ve konferans salonu, kutlu doğum programı, bahar ve yaz fuar ve kesmesleri, kitap fuarları, öğrencilere yönelik güreş, voleybol, satranç ve sanat kulüpleri gibi çeşitli sportif ve sosyal etkinlikler. Bkz: *UKTICC, London, Süleymaniye Kültür Merkezî Bülteni*, 2012, s. 5. *Ve İslam Kültür Merkezî Vakfı Süleymaniye Bülteni*, Kış 2011, sayı: 20, s. 2.

9 Dünya vizyonu amaçlı bu gezilerin şu ana kadarki bilinenleri; Norveç (2012), Belçika (2011), Paris (2010), İstanbul (2010) dur. *Maraton Science School of Excellence, Tanıtım Bülteni*, Mart 2012, s. 3.

10 Bunlar: Süleymaniye Camii ve Destek Okulu (Supplementary School), (1994), Valide Sultan Camii ve Destek Okulu (1987), Fatih Camii ve Destek Okulu (2000), Greenwich Camii ve Destek Okulu (2005), Uxbridge Eyup Sultan Camii ve Destek Okulu (2011), Ilford Camii ve Kültür Merkezi (2011), ve Ponders End Camii ve Kültür Merkezi (2011), Edmonton Fazilet Türk Okulu ve Mescidi (2009), Lewisham Yeşil Destek Okulu (2009), Seven Hills Eğitim Vakfı'nın bünyesinde kurulmuş olan Maraton Fen Lisesi (Maraton Science School of Excellence), (2009). *UKTICC, London, Süleymaniye Kültür Merkezî Bülteni*, 2012, s. 5. *Ve İslam Kültür Merkezî Vakfı Süleymaniye Bülteni*, Kış 2011, sayı: 20, s. 2.

11 Bunlar: Manchester Selimiye Camii ve Destek Okulu (2004), Northampton Eğitim ve Kültür Merkezi (2010), Leicester Hamidiye Camii ve Destek Okulu (2001), Stoke on Trent Osmanlı Camii ve Destek Okulu (2002). *UKTICC, London, Süleymaniye Kültür Merkezî Bülteni*, 2012, s. 5

Süleymaniye'nin tam zamanlı yatılı erkek okulu (Maraton Science School of Excellence) hafta içi okulları (Suplementary Schools), hafta sonu okulları (Weekend Schools), ve yaz okulları (Summer Schools) mevcut olup bu yönüyle diğerlerine göre, geçmişini de dikkate aldığımızda, en kapsamlı faaliyet alanı olan organizasyondur.

Sırayla gitmek gerekirse, bütünüyle İngiliz müfredatının uygulamakta olduğu tam zamanlı¹² Maraton Fen Lisesi'nde İngilizce, Fen, Matematik, Bilgisayar dersleri yanında, ilave iki yabancı dil: İspanyolca ve Arapça derslerine ek olarak anavatana ait Tarih, Coğrafya, Türkçe, dersleri ve Dini Bilgiler eğitimi verilmektedir. Dini eğitim kapsamında asıl olarak karakter eğitimi, manevi değerler ve adab-ı muaşeret eğitimi verilmesi hedeflenmektedir. Okul, dört yıldan bu yana eğitim vermekte olup, bir önceki yılın mayıs ayında sınavla öğrencilerin seçimi yapılmakta ve 90 kişilik kapasite ile sınırlı olmak üzere sadece 7. 8. 9. ve 10. sınıf seviyelerindeki 12 yaş ve üstü erkek öğrenciler kabul edilmektedir.

Londra'da iki binasıyla hizmet vermekte olan bu okulun yatılı kısmı Süleymaniye Camii müstemilatı içindeki ana binada, gündüzlü kısmı ise Lewisham'daki binadadır. Ehli Sünnet itikadına göre doğru bir şekilde dini eğitim vermeyi ve hem maddi hem de manevi tüm yabancı tehlikelerden uzak bir nesil yetiştirmeyi amaçlayan¹³ okuldaki dini eğitim, dört ana dersten meydana gelmektedir: Kur'an'ı Kerim, Arapça, Fıkıh ve İslam Tarihi. Kur'an'ı Kerim dersi elifba'dan başlamak üzere, yüzünden okumayı, başta namaz sure ve duaları olmak üzere ezberi içermektedir. Arapça dersi, klasik yöntemle 'sarf' ve pratik arapça olarak okutulmaktadır. Fıkıh dersi adı altında, İslamda ibadet, abdest, namaz gibi ilmihal bilgileri ve anne-babaya saygı ve dinimizdeki yeri gibi ahlaki konular okutulmaktadır. İslam Tarihi ana başlığıyla, Hz. Adem'den başlamak üzere Hz Muhammed'in hayatının sonuna kadar ki dönemi kapsayan geniş bir peygamberler tarihi okutulmakta ve bununla İslam coğrafyasını ve İslamın yayılış serüvenini tanıtmak amaçlanmaktadır.¹⁴

Özel okul niteliğindeki bu okul, öğrencilerinden yıllık 4000 ila 6000 pound (sterlin) arasında ücret alınmakta olup öğrencileri iki bina arasında kendilerine tahsis edilen özel öğrenci servisleri taşımaktadır.

Hafta içi okulları, suplementary school (destek okulu) adı altında hizmet vermekte olup, normal devlet okullarının bitiş saatini müteakip saatlerde başlamaktadır. Önceleri saat 17.00-20.00 arasında 3 saat eğitim vermekte iken şimdi 17.00-18.30 saatleri arasında olmak üzere 1.5 saate indirilmiş durumdadır. Yine, önceleri gündüz

12 Sabah namazından yatsı namazına kadar öğretmen ve eğitimcilerin gözetimindeki bu yatılı bu öğrencilere sadece iki haftada bir ev izni verilmektedir. *İslam Kültür Merkezi Vakfı (IKMV) Süleymaniye Bülteni*, Kış 2011, sayı: 20, s. 12.

13 *IKMV Süleymaniye Bülteni*, yıl 2011, sayı: 20, s. 12.

14 *IKMV Süleymaniye Bülteni*, yıl 2011, sayı: 20, s. 12.

devam edilen devlet okullarındaki derslere destek ve yardımcı olmak ve dini eğitim ve öğretim vermek amacı güdülürken son uygulamayla, öğrencilerin bundan çok bunaldığı gerekçesiyle gündüz derslerine destek kaldırılmış olup sadece dini eğitim ve öğretim verilmektedir. Bu okullardaki öğrencilerin yaş grubu 7 ila 15 olup Birleşik Krallık'taki tüm şubelerindeki ve bütün okullarındaki öğrenci sayısının tahmini olarak 750'si erkek olmak üzere toplam 1200 olduğu ifade edilmektedir. Destek okullarında da Kur'an-ı Kerimi, elifba ve yüzünden okutma; namaz sure ve dualarını ezberletme; abdest, namaz ve diğer temel İslami bilgiler ve peygamberin hayatı ve örnek ahlakını içeren siyer dersi okutulmaktadır.

Haftasonu okulları ise Cumartesi ve Pazar günleri 10.30-17.00 saatleri arasında ağırlıklı olarak dini eğitim vermektedir. Öğleden önce ve öğleden sonra sınıfları olan bu okullar, 10.30-13.30 ve 14.00-17.00 şeklinde ikiye ayrılmış durumda olup kimi öğrenciler sabahçı kimi öğrenciler öğlenci, kimi öğrenciler sadece Cumartesi, kimi öğrenciler sadece Pazar, kimi öğrenciler ise hem Cumartesi hem de Pazar olmak üzere her iki gün de bu sınıflara katılmaktadırlar. Hafta içi sınıflarına katılan öğrenciler sadece Cumartesi sınıflarına katılmak zorunda olup bunlar, öğleden sonra sınıfı olan saat 14.00-17.00 arası derslerine katılmaktadırlar. 10.30-13.30 sınıfları olan sabah sınıflarına ise yalnızca hafta sonu öğrencileri katılmaktadır. Tüm okul ve şubelerinde kız ve erkek öğrenciler ayrı sınıflarda ders görmekte ve erkek öğrenciler erkek muallim, kız öğrenciler ise bayan muallimler tarafından eğitilmektedirler.

Hafta sonu sınıflarında da Kur'an-ı Kerim, elifba, yüzünden ve ezber; Temel İslami bilgiler ve İslam Kültürü dersleri yanında ahlaki değerler olarak karakter eğitimi, manevi değerler ve adab-ı muâşeret eğitimi verilmeye çalışılmaktadır.

Ayrıca, yeni bir uygulama olarak Londra'daki Edmonton ve Woodgreen'deki iki şubesinde 4-6 yaş grubu çocuklara yönelik kreş tipi anasınıfı açılmış olup bu yaş grubundaki çocuklara da oyun ve eğlence ile karışık dini eğitim verilmeye çalışılmaktadır.

Hafta içi destek okulu ve haftasonu öğrencilerinden aylık 20 pound (sterlin) ücret alınmakta olup öğrencileri velileri veya onların izin verdikleri kimseler getirip götürmektedir.

Yaz okulları'na gelince; bunlar yedi yaş üzeri kız ve erkek öğrencilerin katıldığı kamp türü okullar olup yaşayarak öğrenme fırsatını öğrencilerine sunmayı amaçlamaktadırlar. Dört haftalık bir süreyi kapsayan bu kamplarda, son yıllarda Ramazan ayının yaz ayları içerisinde olması dolayısıyla, öğrencilere oruç tutturulmakta, iftar ve sahur hissiyatı oluşturma, paylaşma ve dayanışma bilinci kazandırma amaçlanmaktadır. Bunlara ilaveten çeşitli sosyal aktivitelere ve ödüllü yarışmalara da yer verilmektedir.

Türkiye'deki Süleymaniye cemaatinin Kur'an Kursu eğitimini model alan ve onların yurtdışındaki izdüşümü tüm cami ve kursları gibi İngiltere'de de, din eğitiminde aynı modeli uygulamaktadırlar.¹⁵ Dini eğitim müfredatındaki hemen tüm materyaller anavatandaki ile aynı olup buradaki, bütün okullarındaki eğitim ve öğretimi, cemaatin kendi bünyesi içinde yetiştirmiş, bu cemaatin eğitimini ve terbiyesini almış öğretmenler üstlenmektedir. Bu okullarda, hemen hepsi Türkiye'den gelen ve Türkiye'deki 'Tekamül' adlı okullardan mezun öğretmenler istihdam edilmektedir. İstisnai olarak aralarında değişik amaçlarla İngiltere'de bulunan ve yine cemaatin eğitim ve terbiyesini almış İngilizce öğretmeni, fizikçi veya inşaat mühendisi gibi yetişkinler de bu okullarda öğretmen olarak görev yapmaktadırlar.

Süleymaniye İngiltere Türk İslam Kültür Merkezi, din eğitimi ve diğer faaliyetleriyle ilgili duyuru, ilan ve bilgilendirmeyi resmi web siteleri ve sosyal medya hesapları üzerinden yapmaktadır.¹⁶

2.2- Aziziye

1998'de T.C. Londra Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği'nin Birleşik Krallık'ta dini hizmetleri koordine etmek amacıyla İngiltere'ye adım atmasından önceki yıllarda Süleymaniye'den sonra ikinci bir dini yapılanma olarak Aziziye'yi görmekteyiz.¹⁷ Aslen Erzurumlu ve eski Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü mezunu olan Fahri Baltan¹⁸ tarafından Erzurum'daki Aziziye isimli dini kurumlardan esinlenilerek Kuzey Londra'daki camiye "Aziziye Camii" ismi verilmiştir. 1979 yılından önce, eski Halk Evi olarak bilinen binanın üst katını camii olarak kullanan ve Türkiyeli göçmen bir grup müslümanın öncülüğünde eski bir sinema binası satın alınmak suretiyle, gerekli tadilat ve tefrişat yapıldıktan sonra 1979 yılında İngiltere Türk İslam Cemiyeti olarak kendi müstakil binasında hizmet vermeye başlamıştır.¹⁹

2004 yılına kadar tamamen cami bünyesinde dini eğitim faaliyetlerini yürüten Aziziye, aynı yıl caminin bulunduğu arsa üzerine ufak çaplı bir okul binası inşa ederek Aziziye Eğitim Merkezi adını verdiği binasında hafta içi destek okulu (Supplementary School) nu hizmete açmıştır. Bu okulda dini derslerin olmaması, cami yönetimini binayı hafta sonunda dini eğitim amaçlı olarak da kullanmaya sevketmiş ve 2005 yılının başından itibaren din eğitimi ağırlıklı Haftasonu Okulu'nu açmışlar-

15 Atay, "Ethnicity within Ethnicity" among the Turkish-Speaking Immigrants in London", *Insight Turkey*, Ankara, 2010, 12/1, s. 126-127.

16 <http://www.suleymaniye.org> ve <http://www.marathonschool.com>

17 İletişim adresi: 117-119 Stoke Newington Road N16 8BU, London/UK., Tel: +44 (0)20 7254 0046. www.aziziye.org.uk.

18 1983 yılında İngiltere'ye din görevlisi olarak gelmiştir. Bkz: *Fabri Baltan Hocamızla Bir Söyleşi*, Aziziye Dergisi-2009.

19 Aziziye Camii, 1979 yılında İngiltere Türk İslam Cemiyeti olarak kurulmuş. 1980 yılında Simson House isimli binanın en üst katında bir yer kiralanarak cami haline getirilmiştir. Bugünkü Aziziye Camisi de Mayıs 1983'de satın alınmıştır. Daha önce sinema olan binanın sahne kısmına biraz ek yapılarak 1984 yılında yeni binaya taşınmıştır. Bkz: *Fabri Baltan Hocamızla Bir Söyleşi*, Aziziye Dergisi-2009.

dır.²⁰ Kuruluşunda bizzat kendimin de yer aldığı²¹ ve aynı yılın haziran ayı sonuna kadar yöneticiliğini yapmış olduğum bu haftasonu okulunda halen Kur'an-ı Kerim, Dini Bilgiler, Türkçe, Sosyal Bilgiler, Türkiye Coğrafyası ve Tarihi dersleri öğretilmektedir.

Yılda 42 haftalık bir süre boyunca faaliyetini sürdüren ve Cumartesi-Pazar, saat 11 ila 15.30 arası eğitim verilen okulun, 5 ila 16 yaş arası öğrencilerin kabul edildiği, 195 i kız, 145 i de erkek olmak üzere toplam 340 kayıtlı öğrencisi bulunmaktadır.

Ağırlıklı din eğitimi; Kur'an-ı Kerim, elifba, yüzünden okuma, namaz sure ve dualarını ezberleme, tecvid, talim ve kıraat düzeylerinde verilmektedir. Görev yaptığım yıl (2005), benim önerim ile, o yıllarda halen Türkiye'de İlköğretim okullarının 6, 7 ve 8. Sınıflarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredatının takip edildiği bu hafta sonu okulunda, son yıllarda Temel Dini Bilgiler dersi kapsamında ilmi hal bilgileri, İslam'da itikat, ibadet ve ahlak hayatı, İslam Tarihi ve siyer konuları öğretilmektedir. Düzenli olarak resmi ve matbu herhangi bir kitabın takip edilmediği okulda dini eğitimde tamamen, ders veren bay ve bayan öğretmenlerin temin ettikleri ders materyalleri kullanılmaktadır. Türkiye'deki Çarşamba Cemaatine yakınlığı ve sempaticanlığı ile bilinen yönetim, büyük ölçüde bu cemaatin izdüşümü bir dini eğitim vermekte ve dini eğitimle ilgili ders materyallerini de bu doğrultuda seçmektedir. Öğreticilerini öncelikle öğretmenlik diplomasına sahip kişilerden seçen yönetim, iki dönemdir Din Hizmetleri Müşavirliği aracılığıyla Türkiyeden gelen ve camide imam olarak görev yapan din görevlileri ve eşlerini de öğretici olarak istihdam etmektedir. İhtiyaç durumunda, İHL mezunu ve hafızlık yapmış kişilerin de öğretmen olarak görev yaptığı okulun hafta sonu programı şu şekildedir: Öğrenciler ya Cumartesi veya Pazar günü ya da hem Cumartesi hem de Pazar günü derslere katılabilmektedirler. Tek gün katılan öğrencilerden kişi başına yıllık 150 pound (sterlin), her iki gün katılan öğrenci için 200 pound ücret alınmaktadır. Bir ailenin birden fazla öğrenci olması durumunda 1. kardeş için %25, 2. kardeş için %50 indirim sağlanmakta olup üçten fazla kardeş olması durumunda ücret alınmamaktadır.

Aziziye Hafta Sonu Okulu bu yıl (2012-13) yeni bir uygulama başlatarak 5-15 yaş grubundaki sadece kız öğrencilere yönelik toplam 30 kişi kapasiteli yatılı bir okul açmış durumdadır. Caminin müştemilatı içerisindeki binada Cuma akşamından Pazar akşamına kadar 48 saatlik bir süreyle öğrenciler, öğreticilerinin de yatılı olduğu kursta, onların nezaretinde din eğitimi almaktadırlar. Yeni başlayan bu kurstaki öğrencilere ilerde hafızlık yaptırılması hedeflenmektedir.

20 "Aziziye Hafta Sonu Okulu, Aziziye Kuran Kursunun geliştirilmiş şeklidir. Yıllarca gerek gündüzlü ve zaman zaman da yatılı olarak devam ettirdiğimiz Kuran ve dini bilgiler eğitimini daha verimli hale getirmek için Mehmet Emin Aydın Bey ve birkaç arkadaş ile birlikte bir program yapıp başladık. Gayret etik, dua ettik ve dua istedik. Aynı şekilde dualarla ve gayretlerle yolumuza devam ediyoruz. Gayemiz çocuklarımızın hem dinini hem de dilini öğrenmesi idi." Bkz: *Fabri Baltan Hocamızla Bir Söyleşi*, Aziziye Dergisi-2009.

21 Bkz: <http://arsin.sabah.com.tr/2005/07/31/dun101.html>.

Kız ve erkek öğrencilerin ayrı sınıflarda öğrenim gördüğü okulda, kız öğrencilere bayan öğretmenler erkek öğrencilere de bay öğretmenler ders vermektedir. Yaş grubuna göre değil seviyeye göre sınıfların oluşturulduğu hafta sonu okulu, sene içinde ve sene sonunda resim, hikâye, şiir ve hatıra türlerinde ödüllü yarışmalar düzenlenmektedir. Ayrıca okullar arası yapılan bilgi ve şiir yarışmaları gibi etkinliklere öğrenci hazırlayıp göndermekte ve çeşitli seviyelerde başarılarla imza atmaktadırlar. Yine, Din Hizmetleri Müşavirliği ile işbirliği içinde düzenlenen Kur'an-ı Kerim ve Ezanı Güzel Okuma yarışmasında da okul öğrencileri dereceler kazanmıştır.

Yaz tatillerinde okul binasında değil, fakat eskiden olduğu gibi, yaz kuran kursu kapsamında, caminin bünyesinde, öğrencilere Kur'an ve İlmihal dersleri verilmektedir.

Okul, 2008 yılında 4 sayfalık bir yayın olarak başlattığı Aziziye Bülteni'ni 2009 ve 2010 yıllarında Aziziye Dergisi olarak sürdürmüş olup derginin içeriğini tamamen öğrencilerin ve öğretmenlerin yaptığı çalışmalar oluşturmaktadır.²²

İngiltere Türk İslam Cemiyeti Aziziye Camii, din eğitimi ve diğer faaliyetleriyle ilgili duyuru, ilan ve bilgilendirmeyi resmi web siteleri ve sosyal medya hesapları üzerinden yapmaktadır.²³

2.3- Diyânet

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “dini hizmetler verme ve toplumu din konusunda aydınlatma” görevini Diyanet İşleri Başkanlığı'na verdiği bilinmektedir. Bu amaçla bu görevi de, yurt dışında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Din Hizmetleri Müşavirlikleri veya ataşelikleri yürütmektedir.²⁴ Bu bağlamda 1998'de T.C. Londra Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği, 2001'de de müşavirlik hizmetlerinin alt yapısını oluşturmak amacıyla İngiltere Türk Diyanet Vakfı kurulmuş ve 2004 yılı başından itibaren hizmet vermeye başlamıştır.²⁵

22 Aziziye Dergisi-2009.

23 www.aziziye.org.uk ve https://www.facebook.com/aziziyemosque

24 Diyanet İşleri Başkanlığının, yurtdışında yaşayan vatandaş ve soydaşların dini ve kültürel konularda bilgilendirilmesi, milli ve dini değerlerinin güçlendirilmesine yönelik olarak, Avrupa ülkelerindeki Büyükelçilikler nezdinde Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Başkonsolosluklar nezdinde de Din Hizmetleri Ataşelikleri ve Ataşe Yardımcılıkları adı altında yurt dışı teşkilatı bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının yurt dışındaki bu teşkilatlarıyla organik bağı bulunan “Türk Diyanet Vakfı” adı altında bir örgütlenmesi de bulunmaktadır. 1982'de Belçika'da “Belçika Diyanet Vakfı”, 1982'de Hollanda'da “Hollanda Diyanet Vakfı (HDV)”, 1984'te Almanya'da “Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)”, 1984'de İsveç'te “İsveç Diyanet Vakfı”, 1985'te Danimarka'da “Danimarka Türk Diyanet Vakfı”, 1986'da Fransa'da “Fransa Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)”, 1987'de İsviçre'de “İsviçre Türk Diyanet Vakfı (İTDV)”, 1990'da Avusturya'da “Avusturya Türk İslam Birliği (ATİB)”, 2001'de İngiltere'de “İngiltere Türk Diyanet Vakfı” kurulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı, 1985 yılından itibaren maaşları Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından karşılanmak suretiyle, yurt dışındaki teşkilatları bünyesinde faaliyet yürüten cami ve mescitlere din görevlisi gönderme uygulamasını başlatmıştır. Bugün, Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç ve İsviçre'de faaliyet yürüten Diyanet Vakıfları bünyesindeki cami ve derneklerinin sayısı yaklaşık 1500 civarındadır. Bkz: Yrd. Doç. Dr. Yakup Çoştur, “Avrupalı Türkler; Din ve Entegrasyon (1)” adlı çalışma. *Haftalık Yerel Gazete: Haber*, 17 Ağustos 2012, s. 28.

25 *İngiltere Türk Diyanet Vakfı Kültür Merkezi Tanıtım ve Faaliyet Bülteni*, Mayıs 2012.

Londra Din Hizmetleri Müşavirliği ve İngiltere Türk Diyanet Vakfı,²⁶ dini eğitim faaliyetleri kapsamında 2005 yılından beri “Din Eğitimi Ağırlıklı Haftasonu Destek Okulu” adı altında, başlangıçta sadece Cumartesi günleri, 2012-2013 eğitim yılı itibarıyla, hem Cumartesi hem de Pazar günleri saat 11-15.30 arasında 7 ila 15 yaş grubu öğrencilere hizmet vermektedir.²⁷

Türkiye’den başta imamlık yapmak üzere gelmiş olan din görevlileri,²⁸ onların eşleri ve diğer din görevlileri, bu okullarda Kur’an-ı Kerim ve Dini Bilgiler kapsamında, Kur’an-ı Kerim, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları konularında temel dini bilgiler dersi vermektedirler. İlk yıl 150 öğrencisi bulunan okulun, Londra’nın değişik yerlerinde ihtiyaca binaen diğer dini organizasyonların da dini eğitim hizmeti vermeye başlamasıyla birlikte öğrenci sayısı yıldan yıla azalmış olup şu an itibarıyla kız ve erkek toplam 65 öğrencisi bulunmaktadır. Sayının azalmasında, daha iyi eğitimi hangi kurum veriyorsa çocuğunu oraya gönderen velilerin tercihlerinin etkili olduğu söylenebilir.

Amacını “dini ve milli kültürü güçlendirmek ve entegrasyona yardımcı olmak” olarak belirlemiş olan Diyanet, başta Londra olmak üzere Birleşik Krallık’da oluşturulan beş haftasonu okulu ile Türkiyeli soydaş ve vatandaşlara hizmet vermektedir. Bunlardan Kuzey Londra’daki Haftasonu Okulu, cami binasının 2012 Mayıs ayındaki resmi açılışına kadar, sadece Cumartesi günleri için kiralanan Lordship-lane - Broadwater Farm Primary School adlı bir ilkokul bünyesinde faaliyetlerini sürdürmekte iken, 2012-2013 Eğitim Öğretim yılının başlamasıyla birlikte caminin bulunduğu ana binanın müstemilatı içerisindeki sınıflarda eğitim öğretim vermeye başlamıştır. Böylece Cumartesi gününe ilaveten Pazar günleri de öğrencilere hizmet verilme imkanına kavuşulmuştur.

Diğer yandan, kiralık ilkokul binasında kız ve erkek öğrencilere aynı sınıfta birlikte eğitim verilmekte iken, cami bünyesindeki sınıflara taşınmasını müteakip, kız ve erkek öğrencilere ayrı gruplar halinde, kız öğrencilere bayan din görevlileri, erkek öğrencilere de erkek din görevlileri tarafından dini eğitim verilmeye başlanmıştır.

26 İletişim adresi: 31 High Street, N8 7QB, Hornsey, London/ UK. Telefon: + 44 (0) 208 340 55 00. www.diyane.org.uk

27 Diğer dini organizasyonlar gibi, faaliyetlerini özellikle Ramazan ayı içerisinde Londra’daki yerel haftalık gazetelerde duyuran Diyanet, Eğitim Müfredatını şu şekilde ilan etmektedir: Haftasonu okullarının temel müfredatı: Temel Dini Bilgiler (Dini Bilgiler ve Uygulamalar), Kur’an-ı Kerim (Okuma, Tecvid, Ezber, Anlama), Türkçe, İngilizce, Matematik, Fen Dersleri, Genel Kültür (Ahlak, İslam Tarihi, Milli Tarih, Milli Kültür konuları) Bkz, *İngiltere Türk Diyanet Vakfı Kültür Merkezî Tanıtım ve Faaliyet Bülteni*, Mayıs 2012. Ayrıca bkz: *Haftalık Yerel Gazete: Haber*, 20 Temmuz 2012, s. 23.

28 Cami eksensiz din hizmetleri, camilerde yürütülen dini faaliyetleri içerir. Bu hizmet ağırlıklı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nca Türkiye’den İngiltere’ye görevlendirilen din görevlileri tarafından ifa edilmekle ve Din Hizmetleri Müşavirliğince de desteklenmektedir. Bkz: *Haftalık Yerel Gazete: Londra, Haber*, 20 Temmuz 2012, s. 23.

Bristol'de, Bristol Türk İslam Merkezi Camii, Luton'da, Luton Türk İslam Merkezi Camii, New Castle'da, Newcastle Turkish Community Association Kotku Camii, Southampton'da, Southampton Türk Kültür Derneği ve Edinburg'da, Edinburg Türk- İslam Birliği adıyla oluşturulan mescidler bünyesinde, -okul düzeyinde olmaktan ziyade- hafta sonu ve yaz kursları adı altında oradaki diyanet görevlileri rehberliğinde dini eğitim hizmeti verilmektedir.²⁹

Başlangıçta yaz tatillerinde hizmet vermeyen fakat son yıllarda hafta sonu okullarına ek olarak ve Ramazan ayının da yaz tatiline denk gelmesi sebebiyle Yaz Okulları adı altında Türkiyeli göçmen vatandaşların ve soydaşların çocuklarına dini hizmet vermeye başlamış olan Diyanet Müşavirliği ve Vakfı, gerek haftasonu gerekse yaz okullarında Türkiye'deki Yaz Kuran Kursları müfredatını takip etmekte ve bu amaçla hazırlanmış olan "Dinimizi Öğreniyoruz, (Yaz Kuran Kursları Öğrenci Kitabı)"nı takip etmektedir.³⁰ Üç kurdan oluşan kitap; itikat, ibadet, siyer ve ahlak ana konularını içermekte ve iman esasları, ibadet bilgileri, peygamberin hayatı ve güzel davranışlar konularında öğrenciler eğitime tabi tutulmaktadır.

Öğrencilere, Temel Dini Bilgiler dersinden daha öncelikli olarak Kur'an-ı Kerim dersleri verilmektedir. Bu ders, elifba, yüzünden okuma, ezber ve tecvid'i içermektedir.

Bunların yanında kimi zaman öğrencilere Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında çıkmış olan çocuklara yönelik 'İbadetlerimi Öğreniyorum', 'Dinimi Öğreniyorum', 'Peygamberimi Öğreniyorum' adlı Türkçe ve İngilizce kitaplar da verilmekte ve okumaları sağlanmaktadır.³¹

Bu okullara devam eden çocuklar dönem içerisinde sınavlara tabi tutulmakta ve dönem sonunda başarı belgeleriyle ödüllendirilmektedirler.

Öğrenci başına yıllık 100 pound (sterlin) ücret alınan hafta sonu okullarında, bir aileden iki veya daha fazla kardeş olması durumunda bu rakam 25 pound indirilerek öğrenci başına 75 pound olarak belirlenmiştir. Bu miktarı ödemeye gücü yetmeyen öğrenci velilerinden ise herhangi bir ücret alınmamaktadır. Öğrencileri velileri veya onların izin verdiği kişiler götürüp getirmektedir.

2005 eğitim yılı sonundan bu yana, Aziziye Camii'nin bünyesindeki Haftasonu Okulu öğrencilerinin de katıldığı Kur'an-ı Kerim ve Ezanı Güzel Okuma yarışması

29 İngiltere Türk Diyanet Vakfı Kültür Merkezi Tanıtım ve Faaliyet Bülteni, Mayıs 2012.

30 Bkz: 'Dinimizi Öğreniyoruz, Yaz Kuran Kursları Öğrenci Kitabı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Haziran 2007, İngiltere Türk Diyanet Vakfı Kültür Merkezi Tanıtım ve Faaliyet Bülteni, Mayıs 2012.

31 Bunlara iki örnek: 1- İbadetlerimi Öğreniyorum, Ayşe Öztürk, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008. 1. Baskı. 2- Learning About My Prophet, Written by a group of teachers, Trans: İrfan Duran, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

düzenlenmekte ve derece alan öğrencilere ödüller verilmektedir.³²

Anavatanından uzak olmanın beraberinde getirdiği, vatan özlemi ve anıları, göçmenleri çocuklarının mevcut toplumda asimile olmalarının önüne geçmek amacıyla, öğrencilere vatan sevgisi, milli kültür, anadil, anavatan coğrafyası, tarihi ve büyük tarihi şahsiyetlere ait bilgiler verilmek suretiyle kimlik canlı tutulmaya çalışılmaktadır. İngiltere Diyanet Vakfı, dini ve milli kültürü güçlendirmeye, anadili doğru kullanmaya ve İngiliz toplum hayatına entegrasyona yardımcı olunmaya katkıda bulunmayı amaçlayarak faaliyetlerini yürüttüğünü ifade etmektedir.³³

İngiltere Türk Diyanet Vakfı ve Londra Din Hizmetleri Müşavirliği, din eğitimi ve diğer faaliyetleriyle ilgili duyuru, ilan ve bilgilendirmelerini resmi web siteleri ve sosyal medya hesapları üzerinden yapmaktadır.³⁴

2.4- Mevlânâ

Kurumsal anlamda, faaliyetlerinin başlangıcı 1990'lı yılların ortalarına dayanan, 2004 yılından itibaren "Anadolu Müslüman Toplumu" adı ile faaliyetlerini bir çatı altında toplayan, resmi olarak 2008'den itibaren çeşitli düzeylerde ve isimlerdeki eğitim faaliyetlerini Axis Educational Trust (Axis Eğitim Vakfı)³⁵ adı altında toplayarak yürüten ve Kuzey Londra'da 2008 yılında "Mevlana Camii" adlı camisini hizmete açarak bölgedeki Türkiyeli göçmenlere hitabeden ve Türkiye'deki Gülen Cemaati³⁶ olarak bilinen dini grubun uzantısı olan organizasyondur.³⁷

Cami yönetimi, 2008 yılı Ramazan ayında Anadolu Müslüman Toplumu derneğinin öncülüğünde kuzey Londra'da bir Hindu tapınağı satın alıp restore ettirerek camiye dönüştürmüştür. "Mevlana Rumi Cami ve Diyalog Merkezi" adı verilen bu bina, hem temel dini pratiklerin yerine getirildiği bir ibadethane hem de bir takım dini, eğitimsel, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yürütüldüğü bir merkez olarak hizmet vermektedir.³⁸

32 İngiltere Diyanet Vakfı ve Londra Din Hizmetleri Müşavirliği, dini eğitim veren diğer dini organizasyonlar olan Süleymaniye ve Mevlana'yı bu yarışmaya dahil etmek istemesine, bunun için davette bulunmasına rağmen kendilerinden şu ana kadar müspet bir cevap alabilmiş değildir.

33 Vakfın Tüzüğü'nde kuruluş amacı; "kamuya yararlılık ve hayır amacıyla Birleşik Krallık (UK) bünyesinde yaşayan tüm Türklere, dini, kültürel, sosyal ve eğitim hizmetleri vermek, dini, milli, ahlaki ve kültürel kimliklerini koruyarak İngiltere toplumu ile uyumlu yaşama temin etmektir." şeklinde ifade edilmektedir. *Bkz: Bkz: Haftalık Yerel Gazete: Haber, 20 Temmuz 2012, s. 23. Ve İngiltere Türk Diyanet Vakfı Kültür Merkezi Tanıtım ve Faaliyet Bülteni, Mayıs 2012.*

34 www.diyamet.org.uk ve www.facebook.com/ingiltere.diyamet

35 İletişim adresi: 30 Drayton Park, N5 1PB, London/ UK. Telefon: +44(0)2076079330. www.axiseducationaltrust.org.

36 Atay, "Ethnicity within Ethnicity" among the Turkish-Speaking Immigrants in London", *Insight Turkey*, Ankara, 2010, 12/1, s. 127.

37 İletişim adresi: 337 Fore Street, N9 0NU, Edmonton, London/UK. Telefon: +44(0)20 8884 2737. www.mevlana-rumimosque.org. Ayrıca bkz: Dr. Yakup Çoştu, "Londra'da Türklere Ait Dini Organizasyonlar", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2009, 8/2, s. 97.

38 Çoştu, "Londra'da Türklere Ait Dini Organizasyonlar", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2009, 8/2, s. 97.

Dini düşünceleri “ne olursan ol yine gel” felsefesine dayanan organizasyon, cami eksensli yapılanmasına ‘Mevlânâ’ ismini Mevlânâ Celaleddin-i Rumi’den hareketle vermiştir. Dinler arası diyalog söyleminin yurtdışındaki temsilcisi misyonunu da üstlenmiş olan cemaatin bu ismi, bu amaca hizmet edecek olması düşüncesiyle, özellikle seçmiş oldukları söylenebilir.

Axis Eğitim Vakfı, Kuzey Londra Haringey’deki tüm gün eğitim veren Wisdom School London adlı okulu, Axis Saturday Schools³⁹ çatısı altında başta Londra olmak üzere Birleşik Krallığın bir çok kentinde hafta sonu eğitim veren toplam 21 Hafta Sonu Okulu⁴⁰ ve Axis Supplementary Schools⁴¹ çatısı altında eğitim veren toplam 16 Destek Okulu⁴² ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bunlardan Wisdom School, London⁴³ 11 ila 16 yaş grubundaki kız ve erkek öğrencileri kabul etmekte, 40 kız, 60 da erkek, toplam 100 öğrenci kapasitesi ile tamamen İngiliz Eğitim Müfredatının (National Curriculum) uygulanmakta olduğu bu okulda dersler İngilizce olarak okutulmakta ve öğrenci başına yıllık 6000 pound (sterlin) ücret alınmaktadır.⁴⁴ Durumu iyi olmayan öğrencilerin ücretleri ise zengin olan esnafa taksim edilmek suretiyle tahsil edilmektedir. Okulda, modern yabancı diller dersi kapsamında Türkçe dersine de yer verilmekte fakat İslam Din dersine yer verilmemektedir.⁴⁵ Bu okulun öğrencileri dini eğitimlerini ancak destek ve hafta sonu okullarında alabilmektedirler. Bu okul öğrencilerinin ulaşım sorunu öğrenci servis araçları ile sağlanmaktadır.

Axis Eğitim Vakfı, tüm gün eğitim veren ve gündüzlü olan Wisdom School London’a ilaveten yeni ve ikinci bir okulun daha Eylül 2013 tarihinden itibaren hizmete gireceği ve bu okulun yatılı olacağı duyurusunda bulunmuştur.⁴⁶

39 İletişim adresi: 30 Drayton Park, N5 1PB, London- UK. Telefon: +44 0207 607 9330. <http://www.saturdayschools.org/>

40 Birmingham, Basingstoke, Bristol, Croydon, East Ham, Edmonton, Enfield, Hounslow, Hull, Ilford, Leicester, Manchester, Medway, Ruislip, Southampton, Southgate, Stoke Newington, Sydenham, Tottenham, Walthamstow, Welling Saturday School’dur. Bkz: http://www.saturdayschools.org/saturday_schools_tuition_centres/

41 İletişim adresi: 30 Drayton Park, N5 1PB, London/ UK. Telefon: +44(0)2076079330. <http://www.supplementaryschools.org/>.

42 Birmingham, Colindale, Croydon, East Ham, Eastcote, Edmonton (Angel Community Centre), Edmonton (Mevlana Community Centre), Enfield, Ilford, Manchester, Southgate, Stoke Newington, Tottenham, Walthamstow, Welling, Wembley. Bkz: <http://www.supplementaryschools.org/?tmlnstf=ourbranches>

43 İletişim adresi: 336 Phillip Lane, Tottenham, N15 4AB London/UK, Tel: +44(0)2088809070. <http://www.wisdomschool.org.uk/>

44 Bkz: http://www.isbi.com/view.school.asp?school=9648-Wisdom_School.

45 Bkz: http://www.isbi.com/view.school.asp?school=9648-Wisdom_School.

46 Kuzey Doğu Londra’da Haringey kentinde bulunan Wisdom School London ikinci şubesini bu sefer, daha büyük bir binada ve daha geniş imkanlar vaadi ile Kuzey Batı Londra’daki Hendon kentinde açmayı planlamaktadır. Bkz: http://www.wisdomschool.org.uk/index.php?option=com_content&view=article&id=146. 2015 Mayıs-Haziran Londra ziyaretimizde bu okulun açıldığını ve iki yıldır eğitim verdiğini tespit ettik. Okul şu isim altında ve şu adreste faaliyet göstermektedir: Axis Hendon Tuition Centre, 110 Colindeep Lane, Hendon, London, NW9 6HB, Tel: +44 0207 607 9330, +44 0789 733 2376, <http://www.tuitioncentres.org/hendon-tuition-centre/>

Temelleri 10 yılı öncesine ait olan Axis Destek ve Haftasonu okulları, 2008'den itibaren çok hızlı bir şekilde tüm Birleşik Krallık içerisinde eğitim faaliyetlerine ivme kazandırmış durumdadır.

Yasal olarak 7 ila 14 yaş grubundaki öğrencileri kabul eden haftasonu ve destek okullarının istisnai durumlarda 5-6 ve 14 yaş üstü öğrencileri de kabul ettiği olmaktadır.

Haftasonu okullarından 4 tanesi⁴⁷ T.C. Milli Eğitim Müşavirliğinden Türk Dili ve Kültürü dersleri için öğretmen talebinde bulunmuş olup, bu okullara görevlendirilen öğretmenler tarafından bu dersler verilmektedir. Cumartesi günü kız, Pazartesi günü de erkek öğrencilerin devam ettiği bu haftasonu okullarının ders saatleri 09.30-16.00 arası. Hafta içi destek okullarının ders saatleri ise, 17.00-19.00 şeklindedir. Bu okullarda bu saatler arasında öğrencilere tamamen dini eğitim verilmektedir. Öğrencilerden sadece hafta içi destek okuluna gelenler olduğu gibi, sadece hafta sonu okuluna gelenler ve hem hafta içi hem de hafta sonu gelenler mevcut. Axis Eğitim Kurumlarında 100 tanesi tüm gün eğitim veren Wisdom School'da olmak üzere toplam 1000 öğrenci öğrenim görmekte olup bunların 300'ünü Kuzey Londra'daki hafta içi destek ve hafta sonu okulu öğrencileri, geri kalanı ise Birleşik Krallığın diğer yerlerindeki hafta içi ve haftasonu okullarının öğrencileri oluşturmaktadır.

Dini eğitim dersleri Kur'an-ı Kerim ve Din Kültürü Ahlak Bilgisi konularını içermekte olup Kur'an-ı Kerim dersinde elifba, yüzünden ve ezber okuma, namaz sure ve dualarını ezberleme eğitimi verilmektedir. Bu dersi cemaatin kendi bünyesinde istihdam ettiği ilahiyat mezunu ve imam düzeyindeki görevliler vermektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini ise Eğitim Müşavirliği öğretmenleri vermektedir ve müfredat olarak ellerinde müstakil bir kitap yoktur. Bu amaçla Türkiyeden gönderilmiş ve Londra Eğitim Müşavirliğince görevli öğretmenlerin takip etmekte yükümlü oldukları 4 farklı düzeydeki "Türkçe ve Türk Kültürü" adlı kitaplar okutulmaktadır. Bu kitapların içindeki dini bilgiler şu şekildedir:

2.4-1- 1-3. Sınıf Kitabı: Dini Bayramlarımız, Allah İnancı, Güzel Davranışlar, Sübhaneke duası, Fatıha ve İhlas surelerinin ezberletilmesi başlıklarından meydana geliyor.⁴⁸

2.4-2- 4-5. Sınıf Kitabı: Dini ve Milli Bayramlarımız, Bayramlaşma, Güzel Davranışlar, İman, İslam ve Ahlak Ünitesi: İman esasları, Hz Muhammed'in Hayatı, Dini Günler, Aylar ve Geceler, Dini Kavramlar, Duanın Yeri ve Önemi, Dinen Yasak

47 Bunlar: *Edmonton Axis Study Centre (Mevlana Eğitim Merkezi)*, *Stamford Hill Feza Hafta Sonu Okulu*, *Leyton Meridian Hafta Sonu Okulu*, ve *Hackney Turquoise Supplimentary School*. Bkz: http://www.meblem.org.uk/turk_okullari.php.

48 Türkçe ve Türk Kültürü, Ders Öğretim Materyali, 1-3. Sınıflar, Yazarlar: Hatice Demirbaş, Melek Karadağ, Hülya Usta, Mahmut Bozçalı, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2010, İçindekiler Bölümü.

Davranışlar, Kul Hakkı, Yalan, Gıybet, Dedikodu, Hırsızlık, Kıskançlık, Alay, Büyüklük konularını içeriyor.⁴⁹

2.4-3- 6-7. Sınıf Kitabı: İslam'ın Şartları, Namaz, Oruç, Hacc, Zekat, Tövbe ve Bağışlama, Müslümanların Kutsal Kitabı Kur'an-ı Kerim, Ahiret İnancı, Güzel Ahlak'ın İslamdaki Yeri ve Önemi, Bazı Zararlı Davranışlardan Sakınma, İslam Dininde Aile başlıklarından meydana geliyor.⁵⁰

2.4-4- 8-10. Sınıf Kitabı: İlahi Dinler, Ayetel Kürsi, Bazı Tasavvuf Ekolleri, Birlikte Yaşama ve Hoşgörü, Nas Suresi ve Anlamı, Hz. Muhammed'in Hoşgörülülüğü, İslamda Övülen Bazı Ahlaki Tutum ve Davranışlar konularını içermektedir.⁵¹

Eğitmeden sorumlu yetkililerin belirttiğine göre; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri öğrencilerin Türkçe dil yeteneklerini geliştirmeleri amacıyla Türkçe olarak okutulmaktadır. İngilizceleri Türkçelerinden daha iyi olan öğrencilerin Türkçe anlatılan dersleri Türkçe olarak kavramaları İngilizce kavramalarına göre daha yavaş olduğu için bir aya yayılacak konular üç ay, bir yıla yayılacak konular üç yıl gibi bir zamana yayılarak işlenmektedir. Fakat biz bunun, biraz da bu dersleri İngilizce olarak verecek öğretmen yokluğundan kaynaklanmakta olduğunu düşünüyoruz. Bir diğer sebep de; Türkiye'ye göre daha serbest yetişen bu ülke öğrencilerine onları sıkmadan ve ürkütmeden, konular daha geniş bir zamana yayılmak suretiyle verilme çalışılmaktadır.

Öğrenci başına yıllık 200 pound (sterlin) ücretin alındığı hafta içi ve hafta sonu okullarının öğrencilerini velileri ve onların izin verdiği yakınları götürüp getirmektedir.

Mevlana Camii merkez yönetiminin bir bülteni veya yayını henüz mevcut değil, fakat Axis Eğitim Kurumlarının belli aralıklarla, ihtiyaca binaen ve daha ziyade velilere yönelik eğitimle ilgi broşürleri olduğunu ve kurumlarında verdikleri eğitimle asıl amaçlarının "İslam'ın bir denge dini olduğu, bu sebeple yaşanan ülkeye entegre olmanın kaçınılmaz olduğu"nu eğitimden sorumlu sözcülerinden öğreniyoruz.⁵²

49 Türkçe ve Türk Kültürü, Ders Öğretim Materyali, 4-5. Sınıflar, Yazarlar: Tülin Kartal Güngör, Hatice Demirbaş, Hüseyin Öztürk, Fatih Halaçlı, Levent Koç, Feyzullah Çiftçi, Dr. Nizamettin Parlak, Yiğit Yılmaz, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2012, , İçindekiler Bölümü.

50 Türkçe ve Türk Kültürü, Ders Öğretim Materyali, 6-7. Sınıflar, Yazarlar: Necmettin Usta, Zafer Önder, Sevda Çitil, Selçuk Aslan, Dr. Nizamettin Parlak, Mehmet Bektaş, MEB Devlet Kitapları, İçindekiler Bölümü, Ankara 2010.

51 Türkçe ve Türk Kültürü, Ders Öğretim Materyali, 8-10. Sınıflar, Yazarlar: Osman Uzun, Hülya Usta, Fadime Pelin Aldemir, Zuhul Turan, Turgut Bağrıaçık, Melek Karadağ, Dr. Mehmet Akif Fidan, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2010, İçindekiler Bölümü. Ve, Türkçe ve Türk Kültürü, Çalışma Kitabı, 8-10. Sınıflar, Yazarlar: Osman Uzun, Hülya Usta, Fadime Pelin Aldemir, Zuhul Turan, Turgut Bağrıaçık, Melek Karadağ, Dr. Mehmet Akif Fidan, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2010, İçindekiler Bölümü.

52 Bu bilgiler Ocak 2013 içinde Mevlana Camii eğitim sorumlusu Hasan Tilki ve İsmail Koçak ile yaptığımız görüşmeye dayanmaktadır.

Anadolu Müslüman Toplumu, Axis Eğitim Vakfı ve Mevlana Camii, din eğitimi ve diğer faaliyetleriyle ilgili duyuru, ilan ve bilgilendirmelerini resmi web siteleri ve sosyal medya hesapları üzerinden yapmaktadır.⁵³

3. DİNİ ORGANİZASYONLAR

Birleşik Krallık'ta Türkçe konuşan göçmen topluluğa (Türk, Kürt ve Kıbrıslı Türk) hitap eden ve yukarıda detaylı bir şekilde eğitim faaliyetlerini zikrettiğimiz dini organizasyonlar dışında, başka dini yapılanmalar da mevcuttur, fakat bunların çocuklara ve gençlere yönelik ciddi ve kayda değer dini eğitim faaliyetleri yoktur. Faaliyetleri daha çok yetişkinlere yönelik olan bu kuruluşları kısaca zikretmek gerekirse şunlar söylenebilir:

3.1- Şeyh Nazım El-Hakkani Dergahı (1972)

Londra'da Türkçe konuşan topluluğa yönelik dini merkezli hizmet sunan ve ilk sayılabilecek organizasyonlardan birisi, Nakşibendi tarikatına mensup Kıbrıslı Şeyh Nazım (Nazım Adil) öncülüğünde, Şeyhe bağlı müritler tarafından tesis edilen 'Şeyh Nazım El-Hakkani Dergahı'dır.⁵⁴ Dergah merkezinde zaman zaman Kutsal gün ve gecelerde tasavvufi törenlerin icra edildiği, cemaatin toplandığı za-manlarda da günlük namaz ibadetinin ve Cuma namazlarının yerine getirilmeye çalışıldığına da şahit olursa da çocuklara ve gençlere yönelik dini bir eğitim faaliyetleri bulunmamaktadır.

3.2- Londra İslâm Türk Cemiyeti (1976)

1976 yılında Şeyh Nazım Kıbrisi ve Kıbrıslı iş adamı merhum Ramazan Güney'in öncülüğünde Kuzey Londra'da (16 Green Lanes), cemiyetin şu anki merkezi satın alınmış ve faaliyetlerine başlamıştır. Cemiyete bağlı Muradiye mescidine, İngiltere Türk Diyanet Vakfı tarafından 2009 yılı içerisinde geçici bir din görevlisi tahsis edilmiş, ayrıca resmi din görevlisi tahsisi için girişimlerde bulunulmuştur. Bugün, Muradiye Mescidi adıyla faaliyet yürüten bu oluşumun mescidinde dini pratikler yanında, gençlere yönelik din dersleri, çocuklara yönelik Türkçe dersleri verilmeye çalışılmakta ve yetişkinlere yönelik çeşitli kurslar (İngilizce, vb.) düzenlenmektedir.⁵⁵

53 www.axiseducationaltrust.org, www.wisdomschool.org.uk, www.saturdayschools.org, www.supplementary-schools.org, www.mevlanarumimosque.org ve www.facebook.com/pages/Mevlana-Rumi-Cami-Londra/246462458728773?sk=info.

54 Atay, "Ethnicity within Ethnicity' among the Turkish-Speaking Immigrants in London", *Insight Turkey*, Ankara, 2010, 12/1, s. 126; Çoştu, "Londra'da Türklere Ait Dini Organizasyonlar", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2009, 8/2, s. 84.

55 Atay, "Ethnicity within Ethnicity' among the Turkish-Speaking Immigrants in London", *Insight Turkey*, Ankara, 2010, 12/1, s. 126; Çoştu, "Londra'da Türklere Ait Dini Organizasyonlar", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2009, 8/2, s. 86.

3.3- Birleşik Krallık Türk İslâm Vakfı (1977)

Kıbrıs kökenli iş adamı merhum Ramazan Güney tarafından 1977'de, Türkçe konuşan topluluğun yoğun olarak yaşadığı kuzey Londra'daki Hackney bölgesinde Yahudilerin ibadet yeri olan bir sinagog'un satın alınarak, camiye (Shacklewell Camii) dönüştürülmesi suretiyle, bu cami merkezli kurulan Birleşik Krallık Türk İslâm Vakfı (The UK Turkish Islamic Trust)'dır.

Shacklewell Camii olarak bilinen ve 2008 Kasım ayı içerisinde ismi Ramazan-ı Şerif Camii olarak değiştirilen bu mekanda, dini patikler yanında, çoğunlukla hafta sonları çocuklara ve yetişkinlere yönelik Süleymaniye cemaatinin bir görevlisi tarafından Kur'an-ı Kerim öğretimi ve din dersleri verilmektedir.⁵⁶

3.4- İngiltere İslâm Toplumu Milli Görüş (1994)

1994 yılında tesis edilen bu organizasyon, Almanya merkezli faaliyet yürüten 'Avrupa İslâm Toplumu Milli Görüş'ün İngilteredeki şubesi olan bir kuruluştur. Bu organizasyon, Kuzey Londra'da kiralanmış küçük bir mekanda hizmet sunmaya çalışmaktadır. Hizmet binasında küçük bir mescit bulunmakta olup, burada gündelik dini pratikler (cuma namazı hariç) ifa edilmekte, gençlere ve yetişkinlere yönelik din dersleri ve dini sohbetlere yer verilmektedir.⁵⁷

3.5- İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi (1993)

Geçmiş 1990'ların başlarına kadar götürülebilen Türkçe konuşan topluluk içerisindeki Alevi göçmenler, 1993 yılında Hackney bölgesinde, alevi düşüncesini, pratiklerini (cem, semah, vb.) yaşatmak, korumak, ve sonraki nesillere aktarmak için dini, eğitsel ve kültürel faaliyetler yürütmek amacıyla 'İngiltere Alevi Merkezi ve Cemevi' (England Alevi Cultural Centre and Cemevi)'ni kurmuşlardır.⁵⁸ Kuruluş tüzüğünde, "inanç ve kültürel mirasın korunması için gereken hizmetleri sunmak ve bu hizmeti veren diğer kuruluşları desteklemek; dini hizmetlerin gereği olan ihtiyaçları sağlamak" olarak amacını belirtmiş olan bu organizasyon içerisinde, inanç hizmetleri bağlamında, Aleviliğe özgü dini pratikler yerine getirilmekte, bayram, kurban ve cenaze hizmetleri gibi faaliyetler yürütülmektedir. İnanç hizmetleri yanında merkezde, eğitim, kültür ve sosyal faaliyetler de yürütülmektedir. Bu anlamda, Alevi inanç, kültür ve öğretisinin yeterince tanınması, bilinmesi için eğitim çalışmaları yapılmakta; gençlere ve yetişkinlere yönelik çeşitli kurslar (semah, bağlama, İngilizce, bilgisayar, vb.), aktiviteler (folklor, tiyatro faaliyetleri, vb.) düzen-

56 Çoştı, "Londra'da Türklere Ait Dini Organizasyonlar", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2009, 8/2, s. 87.

57 Çoştı, "Londra'da Türklere Ait Dini Organizasyonlar", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2009, 8/2, s. 93.

58 Atay, "Ethnicity within Ethnicity" among the Turkish-Speaking Immigrants in London", *Insight Turkey*, Ankara, 2010, 12/1, s. 127.

lenmektedir.⁵⁹ Çocuklarına ve gençlere yönelik dini eğitim faaliyetleri yürüttükleri gözlemlenmemiş olan bu oluşum içindeki kimi Alevi ailelerin, çocuklarını civardaki cami eksenli dini eğitim kursları ve okullarına gönderdikleri gözlemlenmiştir.⁶⁰

Birleşik Krallık'daki bu dini ve eğitsel organizasyonların, çocuklara, gençlere ve yetişkinlere yönelik dini eğitim faaliyetlerini sıraladıktan sonra artık imkan ve fırsatları, sorun ve zorlukları bir değerlendirmeye tabi tutabilir, önerilerimizi sunabiliriz.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1. İmkan ve Fırsatlar

Birleşik Krallık'daki göçmen çocukların din eğitiminin halihazırdaki avantajları bağlamında söylenebilecek hususları şöyle sıralamak mümkündür:

4.1.1- Dini organizasyonların her vesile ile hizmetleri karşılığı, bağlılarından bağış veya ücret talep ediyor oluşu, eğitim hizmetleri konusunda daha belirgin bir şekilde kendini göstermekte olup, bunun onlara büyük çaplı gelir sağlıyor olması.

4.1.2- Eğitim Müşavirliği Türkçe ve Türk Kültürü öğretmenlerinin maaşları Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından büyükelçilik aracılığıyla ödendiği için, dini organizasyonların, bu öğretmenleri istihdam etmek suretiyle kendilerine ücret ödemek zorunda olmamaları.

4.1.3- Özel Okul (Free School) başvuruları kabul edilirse, İngiliz hükümetinden alınacak ödenek sayesinde, öğrencilerden ücret talep edilmeyecek ve öğretmen maaşlarının bu ödenekten karşılanacak olması. Ders müfredatına İslam Din Dersi ve modern yabancı diller kapsamında Türkçe dersinin konulabilecek olması⁶¹ ve bunun da öğrencilerin hafta sonu yükünü kaldıracak olması. Bir diğer önemli avantajı da; bu okullarda İngiliz Eğitim Bakanlığı tarafından yeterliliği onaylanmış öğretmenlerin görev yapacak olması. Türkçe konuşan göçmen topluluğun açacağı bu okullarda, Türkçe ve İslam Din Dersi'ne yer verecek olmaları, bu branşlarda yeterliliği olan öğretmenlerin istihdam edilebileceği anlamına gelmektedir ki, bu da, bu branşlardaki eğitimin kalitesinin artacağı anlamına gelmektedir.⁶²

59 Coştu, "Londra'da Türklere Ait Dini Organizasyonlar", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2009, 8/2, s. 92.

60 Bu bilgi, Aziziye Hafta Sonu Okulu idarecisi Abdurrahman Güç; Süleymaniye Camii eğitim sözcüsü Hakan Yıldırım ve Cemil Şaman'la görüşmemize dayanmaktadır. Ocak 2013.

61 Hali hazırda bu ders, Fethullah Gülen Hareketine bağlı Axis Eğitim Kurumu'nun tam gün, gündüzlü Wisdom School'unda uygulamadadır. Bkz: http://www.isbi.com/viewschool.asp?school=9648-Wisdom_School.

62 Birleşik Krallık'da Eğitim Bakanlığı kriterlerine göre öğretmen olmak için, üç ana şart aranmaktadır: 1- Work Permit -Yasal Çalışma iznine sahip olmak. 2- Experience – İngiltere'de öğretmenlik yapmış olmak (en az 6 ay istenir). 3- Academic English - Öğretmenlik yapabilecek kadar İngilizce bilgisine sahip olmak. Bkz: http://www.meblem.org.uk/ingilterede_ogretmenlik.php. Veya <http://www.education.gov.uk/aboutdfe/advice/f0011031/overseas-trained-teachers>. Bu kriterlerle uygun olarak İngiliz okullarında görev yapan Türkçe öğretmeni sayısı dokuzun üzerinde değildir. Bkz: http://www.meblem.org.uk/ingilterede_ogretmenlik.php.

4.1.4- Kız öğrencilerin İslam dininin gerekleri bağlamında serbest bir şekilde başlarını örtebilmeleri ve bu konuda herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmamaları. İngiliz devlet okullarında yasal olarak başörtüsü serbest olmasına ve başörtülü olarak öğrenim görebilmelerine rağmen kız öğrenciler yer yer ayrımcılığa uğrayabilmektedir. Fakat özel okul, hafta sonu ve destek okullarında böyle bir sorunla karşılaşmamaktadırlar.

4.1.5- Dini Eğitimin Türkçe verilmek zorunda kalınmasının öğrencilerin anne-babalarının dilini anlama ve kavrama yeteneklerini geliştirmesi bakımından bir fırsat olduğu söylenebilir. Buna ek olarak, uydu üzerinden Türk televizyon kanallarının ve çeşitli dini programların izlenebiliyor olması da öğrencilerin dil ve din eğitimlerine olumlu katkılar sağlamaktadır.

4.2. Zorluklar ve Sorunlar

Zorluklar ve sorunlar bağlamında ise söylenebilecek hususları, MEB Londra Eğitim Müşavirliği'nin, İngiltere Din Hizmetleri Müşavirliği'nin, mevcut dini eğitim veren organizasyonlar olan Süleymaniye, Aziziye ve Mevlana'nın ve Anne-Babaların eksiklik ve yetersizlikleri olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

4.2.1- Eğitim Müşavirliği aracılığıyla Türkçe konuşan göçmen topluluğa sunulan din eğitimi hizmeti, müfredat ve branş öğretmeni bakımından yetersizdir. 33 adet Haftasonu ve Destek Okuluna hizmet veren Müşavirliğin⁶³ sadece iki tane Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branş öğretmeni istihdam etmesi buna örnektir. Ayrıca dini bilgilerin Türkçe ve Türk Kültürü kitaplarının 4 farklı seviyedeki tüm kitaplarına serpiştirilmiş durumda olması, diğer branş öğretmenlerinin bu dersi verme yeterliliğine sahip olmamaları ve yine kitabın içindeki bu konuların işlenip işlenmemesi derse giren öğretmenin inisiyatifine bırakılmış olması büyük birer sorun olarak karşımızda durmaktadır.

4.2.2- Din Hizmetleri Müşavirliğinin dini eğitim hizmetleri konusundaki yetersizlikleri de, bu derslerin branş öğretmenleri tarafından verilmemesi, imamlık yapmak üzere görevlendirilen din görevlilerinin ve onların öğretmenlik formasyonu olmayan eşleri tarafından verilmesi. Ayrıca, yukarıda da zikredildiği üzere, bu din görevlilerinin maaşları da Türkçe ve Türk Kültürü öğretmenleri gibi, büyükelçilik tarafından ödendiği halde, öğrencilerden bu hizmet karşılığında ücret talep ediliyor olması kendilerine olan teveccühü azaltmakta ve bu sebeple her geçen yıl öğrenci sayısı düşmektedir.

4.2.3- Dini eğitim veren diğer üç organizasyonun yetersizlikleri ise; öğretmenlerin pedagojik açıdan ve bilgi bakımından yeterli formasyona sahip olmamaları⁶⁴,

63 Bu 33 okul için bkz: http://www.meblem.org.uk/turk_okullari.php.

64 Bu yetersiz formasyona sahip öğretmenlerin kimi zaman öğrencilere karşı şiddet kullandıklarına da şahit olunmak-

öğrencilere göre hiç veya onlara hitap edecek düzeyde İngilizce bilmiyor olmaları, oturmuş bir müfredata sahip olunmaması, yaş grubuna göre değil de seviye kriterine göre sınıfların oluşturulması, hizmet adı altında kimi zaman öğretmenlere hiç ücret ödenmemesi veya çoğu zaman düşük ücretler ödenmesi olarak sıralanabilir. Konuyla ilgili vurgulanması gereken bir diğer husus da; Diyanet teşkilatı hariç, diğer organizasyonların dini bilgiler konusunda çocuklarını kendi mezhep ve meşreplerine göre şekillendirmek istemelerinden dolayı MEB Londra Eğitim Müşavirliğinden böyle bir talepte bulunma ihtiyacı hissetmemeleridir. Arz talep unsurunu gözönünde bulunduran müşavirlik ise doğal olarak Anavatan'dan böyle bir talepte bulunmamaktadır.

4.2.4- Anne-babaların eksiklik ve yetersizlikleri bağlamında; eğitim düzeyleri çok düşük ve İngilizce bilmeyen anne-babaların çocuklarıyla sağlıklı iletişim kuracak ortak bir dile sahip olmamaları, çocuklarının İngilizceyi anne-babalarının dilinden daha iyi bilmeleri, iki dili birden aynı düzeyde konuşup yazamıyor olmaları, konuyla ilgili belirtilmesi gereken hususlardır.⁶⁵ Öğrencilerin, anne-babalarının dilini onlar kadar iyi konuşamamaları ve dini bilgiler dersini veren öğretmenlerin dersi Türkçe anlatıyor olmaları, öğretmenlerini anlamalarının önünde bir engeldir ki, bu durum okullar açısından, 1 yıllık müfredatı 3 yıla yayarak işlemeyi beraberinde getirmektedir.

4.2.5- Öğrenciler açısından en büyük güçlük ise; verilmesi arzu edilen tüm derslerin aynı okul müfredatında olmayışı. Bu uygulama, öğrencilerin ders çıkışı destek okullarına, hafta sonu da haftasonu okullarına koşturmaları sonucu, haftanın tüm günlerinin doldurulmuş olması kendilerine gerekli dinlenme vaktinin bırakılmasına yol açmaktadır. Free School uygulamasıyla İslami din eğitiminin ve Türkçe ve Türk Kültürü dersinin müfredata girecek olması bu sorunun aşılmasında en önemli rolü oynayacaktır.

4.3. Diğer Sorunlar ve Öneriler

2011 nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkçe konuşan göçmen toplumun (Türk, Kürt ve Kıbrıslı Türk vd.) Birleşik Krallık'daki 500 bin'i bulunduğu bilinmektedir.⁶⁶ Bu insanlar, 70 ve 80'li yıllarda Kıta Avrupası'dan farklı olarak buraya davetli konuk işçiler olarak değil, göçmen ve sığınmacı işçiler olarak gelmeye başlamışlardı. Bu farklılıktan hareketle, Birleşik Krallık'daki göçmen soydaş, vatandaş ve dindışların durumu ve dini anlamdaki yapılanmaları da pek çok açıdan Kıta Avrupa'sından

tadır. Süleymaniye ve Aziziye kurs ve okullarında rastlanan bu tür tatsız olaylar üzerine öğrenci velilerinin yöneticilerle sorunlar yaşadıkları gözlemlenmiştir.

65 Aydın Mehmet Ali, *Turkish Speaking Communities and Education –no delight*, Fatal Publication, London 2001, s. 6.

66 Bkz: http://en.wikipedia.org/wiki/British_Turks, http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fik_Krall%C4%B1k%27taki_T%C3%BCrkler

farklılıklar arz etmektedir ki, bunların çoğunun dezavantajlar içerdiği söylenebilir. Bunlardan bir kısmına çalışmamızın başında değinmiştik. Dini yapılanma bağlamında en büyük dezavantajın, Türkiye Cumhuriyeti devletini temsilen Diyanet teşkilatının hizmet vermek üzere Birleşik Krallık'a adım atmasının Kıta Avrupa'sına göre çok sonraları olmasıdır.⁶⁷

Avrupa'ya 1960'ların başlarından itibaren başlayan göç sürecinde, 1980'lerin ortalarına kadar Türkiye'nin göçmen Türklere yönelik din hizmeti alanında resmi bir politikasının olduğu söylenemez. Yaklaşık bu 20 yıllık zaman zarfı, göçmenlerin din konusunda kendi kaderlerine bırakıldığı bir döneme işaret etmektedir. Bu zaman dilimi içerisinde din hizmeti faaliyetleri, ağırlıklı olarak Türkiye bağlantılı dini grup ve cemaatler tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. Bu faaliyetler, bir taraftan yabancı bir memlekette azınlık olarak yaşayan Türkçe konuşan göçmen toplumun dini ve kültürel varlıklarının korunması ve devam ettirilmesi noktasında önemli işlevler üstlenmiştir. Diğer taraftan, söz konusu bu dini grup ve cemaatlerin dini söylem farklılıkları, ideolojik ve siyasi duruş ayrılıkları göçmenler arasında birlik ve beraberliğin tesisini zorlaştıran, ayrışma ve rekabeti derinleştiren bir işlev görmüştür.⁶⁸

Aynı zamanda siyasi söylemlere de sahip Türkiyedeki dini akımların, Kıta Avrupasındaki uzantıları olan cemaatlerin 70, 80 ve 90'lı yıllarda dini, siyasi ve ekonomik bakımdan bağlarını çeşitli defalar hayalkırıklığına uğrattıkları bir gerçektir. Bunun üzerine, Diyanet teşkilatı, 90'ların ikinci yarısından itibaren bu ülkelerde Türkiyeli göçmenlere bir cansimidi, çaresizlik içerisinde ve dağınık vaziyette olan insanlara yeni bir soluk olmuştur. Artan talep üzerine bu ülkelere görevlendirilen din görevlisi sayısı hızla artırılmıştır. Fakat İngiltere'de durum farklıydı. İngiltere'deki dini organizasyonlar halen kendi cemaat anlayışları doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmekte ve bu hususta Diyanet'e itibar etmemektedirler. Bu sebeple Diyanet teşkilatı ancak 2004'ten itibaren fiili olarak İngiltere'de faaliyet göstermeye başlamıştır. Yukarıda zikredilen dini organizasyonlar içerisinde sadece Aziziye'nin Diyanet'le işbirliği içerisinde hacc ve umre organizasyonları ve din görevlisi istihdam etme gibi konularda birlikte hareket ettiği görülmektedir. İngiltere Diyanet teşkilatının çeşitli vesilelerle diğer cemaatlere birlikte hareket etme davet ve teklifleri diğer cemaatler tarafından halen kabul görmüş ve bu konuda olumlu bir sonuç sağlanmış değildir.

Dünya genelinde dinin yükselen bir değer olması sebebiyle dini organizasyonların her biri, dini faaliyetleri üzerinden büyük kazançlar elde etmeyi amaçlamakta ve bu pazardan en büyük payı kendileri almak için mevcut mensup sayısını kaybetmeme-

67 Atay, "Ethnicity within Ethnicity" among the Turkish-Speaking Immigrants in London", *Insight Turkey*, Ankara, 2010, 12/1, s. 126-127.

68 Çoştur, "Avrupalı Türkler; Din ve Entegrasyon (1)", *Haber, Haftalık Yerel Gazete*. Londra 17 Ağustos 2012, s. 28.

ye, bilakis artırmaya çabalamakta ve dini de her vesile ile buna ivme kazandırmak amacıyla kullanılmaktadırlar. Her bir dini organizasyonun, kendine ait bir camisinin olması ve bu camilerinin etrafında diğer dini faaliyetlerini sürdürmeyi ve bu faaliyetler aracılığıyla pastadan paylarını artırmayı amaçladığı gözlemlenmektedir. Bu konuda arkasında Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir teşkilat olmasına rağmen ve bir çok dini hizmeti ücretsiz olarak veya daha az bir bedelle gurbetteki göçmen vatandaşlarına sunması gerekirken, İngiltere Diyanet teşkilatının da bünyesindeki vakıf aracılığıyla esnaftan ve diğer insanlardan çeşitli vesilelerle paralar topladığı ve dini eğitim faaliyetleri karşılığında öğrencilerden ücret aldığı gözlemlenmektedir. Din görevlilerinin maaşlarının bizzat Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından ödendiği dikkate alındığında Diyanet teşkilatının, vereceği ücretsiz hizmetlerle İngiltere'de ilgi odağı olması beklenirken tam tersine hafta sonu okullarındaki öğrencilerin sayısı giderek azalmaktadır. Diğer cemaatlerin dini eğitim faaliyetleri için İngiltere devletinden yardım almaları veya öğretmenlerinin maaşlarının Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından ödenmesi gibi imkanları sözkonusu olmadığı için, kendi yağıyla kavrulmak ve öğrenci velilerinden aldıkları ücretle, istihdam ettikleri öğretmenlerinin maaşlarını vermek zorunda olmaları anlaşılır ve kabul edilebilir bir durumdur. Fakat Diyanet teşkilatı, böyle bir avantaja sahip olmasına rağmen bunu değerlendirememektedir.

Yukarıda sözü edilen ilk dört dini organizasyondan hiç biri duyurularında veya resmi websiteleri ya da yayın organlarında ücretten söz etmemelerine rağmen sadece eğitim faaliyetleri için değil her vesile ile, hemen hemen bütün faaliyetleri karşılığında ücreti ön plana çıkarmakta ve böylece bu tür hizmetlerin bir kazanç kapısı olduğu intibasını vermektedirler.⁶⁹

Bir diğer sorun ise; Anavatan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İngiltere'ye halen yeter sayıda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni göndermiyor olması, gönderdiklerini de Türkçe ve Türk Kültürü öğretmenliği kapsamında göndermesidir. Yurtdışında görev yapmak üzere çeşitli branşlardan öğretmen seçimi yapılmasına rağmen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branşından seçilmiş ve İngiltere'ye gelmiş görev yapan öğretmen sayısı sadece iki tanedir.⁷⁰ MEB 2006 yılına kadar Türkçe ve Türk Kültürü ders müfredatına Dini Bilgileri koymuş değildi. 2006'da Talim ve Terbiye Kurulu'nun aldığı kararla Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarına dini bilgiler de eklenmiştir, fakat bunların yeter düzeyde olduğunu söylemek çok zordur. Ayrıca 2006'da alınan bu karara rağmen 2010 ders yılına ancak yetiştirilmiştir.⁷¹

69 Sözelimi, nikah kıyma, mevlid, yasin, hatim okuma, yedisinde ve kırkında Kuran okuma gibi her vesile ile cemaatten ücret alınmaktadır.

70 Bu bilgi, MEB Londra Eğitim Müşavirliğinden aldığımız bilgiye dayanmaktadır. Mart 2013.

71 Bu bilgiler, MEB Londra Eğitim Müşavirliğindeki görevi bitip 2010 yılında Türkiye'ye dönmüş olan Ahmet Gündüz ile yaptığımız görüşmeye dayanmaktadır. Mart 2013.

Yurtdışındaki, soydaş ve vatandaşlarına milli hizmet götürmekle yükümlü olan Anavatan'ın, dindaşları için aynı derecede dini hizmet götürmesi de bir o kadar önem arz etmektedir.

Yukarıda ele aldığımız dini eğitim veren dört temel dini organizasyondan Diyanet hariç diğer üç dini organizasyonun 2010 seçimlerinin ardından yeni İngiliz hükümetinin ilan ettiği ve 24 okul ile 2011 eğitim yılının başında hemen hayata geçirilen “free school” için hazırlıklarını yapıp başvuru teşebbüsünde bulduklarını biliyoruz.⁷² Bir tür özel okul statüsünde olan “free school” tüzüğüne göre, aileler, öğretmenler, cemiyetler, dini cemaatler, dernek ve iş kuruluşları kendi okulunu kurabilecek, öğrencilerden ücret alınmayacak ve öğretmenlerin maaşını devlet ödeyecektir.⁷³ Geniş ve dengeli bir müfredatın uygulanabileceği bu okullar, Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenecektir. Eğer Türkçe konuşan göçmen toplum bu okulları hayata geçirebilirse artık müfredata İslam Dindersi koyabilecekleri, öğrencilerden ücret almayacakları ve öğretmenlerinin maaşlarını kendileri ödemek zorunda kalmayacakları gibi imkanlara kavuşacaklardır. Bu bir anlamda müslüman göçmen topluluklar açısından Birleşik Krallık'taki Hıristiyan Katolik ve Protestan Okulları şeklinde bir statüye kavuşma imkanına sahip olmaları anlamına da gelecektir.

İngiltere'deki Türkçe konuşan toplumun dini eğitim konusunda bir diğer sorunu ise; bir çok göçmen Türkiyenin çocuklarını Yusuf İslam'ın ve Pakistanlı müslümanların tüm gün eğitim veren okullarına⁷⁴ göndermeyi tercih etmeleridir. İkamet ettikleri adrese uzak olmasına ve ücretlerinin yüksek olmasına rağmen velilerin, çocuklarını bu okullara göndermelerindeki ana sebep, göçmen Türkiyelilerin dini eğitim standartlarını yetersiz görmeleridir. Ayrıca, devlet okullarındaki aşırı serbestlik ve milli müfredatta İslam dini eğitiminin olmayışı, müslüman öğrenci velilerini çocukları hakkında kaygılandırmakta ve alternatif çareler aramaya sevk etmektedir. Kız ve erkek öğrencilerin ayrı ayrı sınıflarda okuma imkanlarının da olduğu bu okullar, veliler açısından bir başka tercih sebebidir diyebiliriz.⁷⁵

Bir başka sorun; İngiliz devlet okullarına devam eden ve İngilizceyi çok iyi bilen öğrencilere göre gerek Türkiyeden görevli gelmiş öğretmenlerin, gerekse mevcut dini organizasyonların kendi bünyelerinde istihdam ettikleri öğretmenlerin İngilizce dil seviyelerinin yetersiz olmasıdır. Bu yetersizlik, gerek Türkçe ve Türk Kültürü dersini gerekse dini dersleri veren öğretmenlerin öğrencilerle kolay diyalog sağlamalarının ve konuyu tez kavrayabilmelerinin önünde bir engel olarak karşılarında durmaktadır.

72 Bu bilgiler, Süleymaniye'den Hakan Yıldırım ve Cemil Şaman, Aziziye'den Abdurrahman Güç, Mevlana'dan Hasan Tilkı ve İsmail Koçak ile yaptığımız görüşmeye dayanmaktadır.

73 Bkz: [http://en.wikipedia.org/wiki/Free_school_\(England\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Free_school_(England)).

74 Bkz: <http://www.brondesburycollege.co.uk/> ve <http://www.goodschoolsguide.co.uk/schools/100060/tayyibah-girls-school>.

75 Bkz: <http://www.goodschoolsguide.co.uk/schools/100060/tayyibah-girls-school>.

Bir diğer sorun; dini eğitim ağırlıklı haftasonu okullarında öğrencilerin yaş grubuna göre değil, seviye kriterine göre sınıflandırmak zorunda kalınmasıdır. Öğrenci sayısının fazla olmayışı ve dersliklerin sınırlı oluşu, okul idarecilerini böyle bir tasnife zorlamasına rağmen aynı yaşta olmayan öğrencilerin aynı sınıfta toplanmış olması dersten azami verimin alınmasına engel olmakta ve bu da hem öğrencinin hem de öğretmenin motivasyon psikolojisini olumsuz etkilemektedir.

Başka bir sorun; din eğitimi ve öğretimi veren öğretmenlerin yetersizliğidir. Bu eğitim kurumlarının, öğretmen istihdamında standart bir kriterlerinin olmayışı, basit düzeyde Kur'an-ı Kerim ve Din Bilgisi dersi vermeyi amaçlıyor oluşları, nasıl olsa herkes bir şekilde öğretebilir, anlayışının hakim olması, profesyonel anlamda bir eğitimin gözardı edilmesine ve bu da beklentilerin düşük tutulmasına sebep olmaktadır.⁷⁶ Veya cemaatten biri olursa kendisine ücret ödemek zorunda kalmayız, ya da madem ücret vermek zorundayız, o halde içimizden birine ödeyelim, mantığıyla öğretmen istihdam edilmesi, daha kaliteli bir eğitimin hedeflenmesini engellemektedir.

İngiliz milli müfredatında müslüman öğrencilere yönelik özel bir İslam Dindersi'nin olmayışı, olsa bile devletin bu dersi verecek adaylarda aradığı kriterlerin yüksek oluşu göçmen müslüman anne-babaların bir diğer sorunu olarak karşılarında durmaktadır. Bu nedenle bu eksikliği alternatif yollar oluşturarak gidermeye çalışmaktalar ve bunun için dini ağırlıklı hafta sonu okulları oluşturma yoluna gitmektedirler. Bu eksikliğin alternatif haftasonu okullarıyla giderilmesi de ayrı bir soruna sebep olmaktadır. Hafta içi normal okula giden öğrencinin, hafta sonunun da bu şekilde doldurulmasıyla öğrenciye dinlenebilecek bir imkan bırakılmamaktadır. Bu da öğrencilerin iyice bunalmalarına ve pedagojik açıdan hiç te sağlıklı olmayan durumlarla karşı karşıya gelmelerine sebep olmaktadır. Bunun önüne geçmek amacıyla kimi haftasonu okulları sadece bir gün, ya Cumartesi ya da Pazar günü, uygulaması getirerek bu sorunu aşmaya çalışmaktadırlar.

76 Sözgelimi, Diyanet'in imam görevlileri ve onların eşlerinin bu iş için istihdam edilmeleri, Süleymaniye cemaatinde İngiltereye değişik amaçlarla gelmiş olan fakat cemaatten olan değişik meslek gruplarındaki insanların bu iş için istihdam edilmeleri ve Aziziy'e'de "İmam-Hatip mezunu bile olsa bize yeter" anlayışıyla öğretmen istihdam edilmesi bunlara birer örnektir.

11 Eylül 2001, 7 Temmuz 2005, Taliban ve karikatür krizi gibi olaylar sonucu Batı kamuoyunda müslümanlara karşı yükselen islamofobi, başta ABD olmak üzere Avrupa ülkeleri ve Birleşik Krallık hükümetlerini çeşitli önlemler almaya sevk etmiş ve bu çerçevede aşırı dini akımlara müsamaha gösterilmemiş, bu akımların liderleri yurtdışı edilmiş veya ülke içinde yargılanmışlardır. Londra'daki 7 Temmuz 2005 olaylarını müteakiben toplu taşıma araçları, özellikle otobüsler kameralarla donatılmış, camilere çoklu kamera sistemi yerleştirme zorunluluğu getirilmiştir.⁷⁷ 2010 seçimleriyle işbaşına gelen yeni hükümetin 2011 ders yılı başında hayata geçirmiş olduğu “free school” uygulamasının bir amacı da, aşırı dini akımların yapılanmasına ve bu doğrultuda bir dini eğitime meydan vermemektir.⁷⁸ Bu durumun farkında olan göçmen müslümanlara ait dini organizasyonlar, hareket alanlarının daralmasını değil genişlemesini hedefledikleri için, asıl amaçları asimile olma riskine karşı etnik ve dini kimliği muhafaza etmek iken, entegrasyon ve diyalog söylemlerini ön plana çıkarmak suretiyle ılımlı bir islam anlayışı çerçevesinde faaliyetlerini yürütmektedirler.

⁷⁷ Bu konuda benimle yapılan bir röportaj için bkz: <http://arsin.sabab.com.tr/2005/07/31/dun101.html>.

⁷⁸ Bkz: [http://en.wikipedia.org/wiki/Free_school_\(England\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Free_school_(England)).

KAYNAKÇA

Kitap:

- Issa, Tözün, *Talking Turkey The Language, Culture and Identity of Turkish Speaking Children in Britain*, Trentham Books, Staffordshire 2005.
- Mehmet Ali, Aydın, *Turkish Speaking Communities and Education-no delight*, Fatal Publication, London 2001.
- Komisyon, *Türkçe ve Türk Kültürü, Ders Öğretim Materyali*, 1-3. Sınıflar, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ankara 2010.
- Komisyon, *Türkçe ve Türk Kültürü, Ders Öğretim Materyali*, 4-5. Sınıflar, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012.
- Komisyon, *Türkçe ve Türk Kültürü, Ders Öğretim Materyali*, 6-7. Sınıflar, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.
- Komisyon, *Türkçe ve Türk Kültürü, Ders Öğretim Materyali*, 8-10. Sınıflar, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.
- Komisyon, *Türkçe ve Türk Kültürü, Çalışma Kitabı*, 8-10. Sınıflar, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.
- Komisyon, *Dinimizi Öğreniyoruz, Yaz Kuran Kursları Öğrenci Kitabı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

Makale:

- Atay, Taylan, "Ethnicity within Ethnicity' among the Turkish-Speaking Immigrants in London", *Insight Turkey*, Ankara, 2010, 12/1, ss.123-138.
- Çoştı, Yakup, "Londra'da Türklere Ait Dini Organizasyonlar", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum 2009, 8/2, ss. 77-100.
- Çoştı, Yakup, "Avrupalı Türkler; Din ve Entegrasyon (1)", *Haber, Haftalık Yerel Gazete*: Londra 17 Ağustos 2012, ss. 28.

Bülten:

- UK'TICC - Süleymaniye Kültür Merkezi Bülteni, London 2012.
- İKMV, İslam Kültür Merkezi Vakfı Süleymaniye Bülteni 20, London, Kış 2011.
- Maraton Science School of Excellence, Tanıtım Bülteni, London, Mart 2012.
- Aziziye Dergisi, London 2009.
- Türk Diyanet Vakfı Kültür Merkezi Tanıtım ve Faaliyet Bülteni, London, Mayıs 2012.

Kişiler:

- Ahmet Gündüz: MEB Londra Eğitim Müşavirliği, Mart 2013.
- Hakan Yıldırım ve Cemil Şaman: Süleymaniye, Ocak 2013.
- Abdurrahman Güç: Aziziye, Ocak 2013.
- Necmettin Oğur ve Mustafa Koç: Diyanet. Ocak 2013.
- Hasan Tilki ve İsmail Koçak: Mevlana. Ocak 2013.

Web Siteleri:

<http://www.suleymaniyeh.org> (SET: 17.03.2013)

<http://www.marathonschool.com> (SET: 17.03.2013)

<http://www.aziziye.org.uk> (SET: 18.03.2013)

<https://www.facebook.com/aziziyemosque> (SET: 18.03.2013)

<http://www.diyenet.org.uk> (SET: 19.03.2013)

<http://www.facebook.com/ingiltere.diyenet> (SET: 19.03.2013)

<http://www.mevlanarumimosque.org> (SET: 20.03.2013)

<http://www.facebook.com/pages/Mevlana-Rumi-Cami-Londra/246462458728773?sk=info> (SET: 20.03.2013)

<http://www.axiseducationaltrust.org> (SET: 20.03.2013)

<http://www.wisdomschool.org.uk> (SET: 20.03.2013)

<http://www.saturdayschools.org> (SET: 20.03.2013)

<http://www.supplementaryschools.org> (SET: 20.03.2013)

http://en.wikipedia.org/wiki/British_Turks (SET: 19.03.2013)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fik_Krall%C4%B1k%27taki_T%C3%BCrkler (SET: 12.03.2013)

<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/07/31/dun101.html> (SET: 15.03.2013)

http://www.isbi.com/viewschool.asp?school=9648-Wisdom_School (SET: 19.03.2013)

http://www.meblem.org.uk/turk_okullari.php (SET: 19.03.2013)

[http://en.wikipedia.org/wiki/Free_school_\(England\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Free_school_(England)) (SET: 19.03.2013)

<http://www.brondesburycollege.co.uk> (SET: 19.03.2013)

<http://www.goodschoolsguide.co.uk/schools/100060/tayyibah-girls-school> (SET: 19.03.2013)